

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора,
завідувачки кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка **Пахомової Наталії Георгіївни**

на дисертаційну роботу **Петрикіної Анни Сергіївни** «Формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору засобами музейної педагогіки», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галуззі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертації,

її зв'язок із планами відповідних галузей наук

На сучасному етапі розвитку системи спеціальної освіти в Україні проблема вдосконалення освітнього процесу, пошуку нових засобів корекційно-розвиткового впливу на особистість школярів із особливими освітніми потребами, які б забезпечували їх успішну самореалізацію є однією з найбільш актуальних. Своєрідність сприймання, зниження пізнавальної активності особистості учнів з порушеннями зору загалом позначається на всіх видах їх діяльності. Дисертаційна робота Петрикіної А.С. присвячена актуальній та недостатньо розробленій в науково-методичному аспекті проблемі формування творчої активності учнів із порушеннями зору, що й зумовило власний науково-педагогічний пошук інноваційних шляхів її вирішення.

Слід підкреслити своєчасність дисертаційної роботи, в якій дисертантка акцентує увагу на позитивному впливові музейної педагогіки на процес виховання особистості, формування творчого способу її мислення, підвищення активності у процесі освітньої діяльності, формування активної життєвої позиції та творчої ініціативи; співвіднесення чуттєвого та логічного в пізнавальній діяльності, що здійснюється в умовах зорової депривації шляхом безпосередньої взаємодії з музейними предметами, експонатами, артефактами історико-культурної дійсності. Авторка наголошує на вагомій проблемі сьогодення – необхідності створення спеціальних технологій

формування творчої активності учнів із порушеннями зору в сенситивні вікові періоди.

Виявлені проблеми соціокультурного та науково-педагогічного виміру обумовили вибір теми дисертації «Формування творчої активності учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору засобами музейної педагогіки», що знайшло належну аргументацію у чітко сформульованих та логічно взаємопов'язаних об'єкті, предметі, меті та завданнях.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка «Теоретичні і методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами» та у контексті теми відділу освіти дітей з порушеннями зору «Особистісно-орієнтовані технології навчання дітей з порушеннями зору» (2018-2020 рр.). Викладене вище засвідчує актуальність поданої на рецензування дисертаційної роботи Петрикіної А.С.

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки й практики

Даючи оцінку найсуттєвішим здобуткам дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне вказати на результати, що мають безперечну новизну, зокрема: розроблена система критеріїв, показників та рівнів сформованості творчої активності учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору; визначення організаційно-методичних та психолого-педагогічних умов і принципів формування творчої активності у зазначеної категорії учнів.

Авторкою виокремлено інтегральний потенціал поняття «творча активність особистості», що стало конструктом у контексті наукового дослідження; виокремлено особливості особистісного розвитку учнів 5–8 класів із порушеннями зору в контексті формування їх творчої активності. Петрикіною А.С. уточнено сучасний зміст понять, що окреслюють категоріальний апарат музейної педагогіки (культурно-освітній процес у музеї, музейне середовище).

Практичне значення дисертації полягає у тому, що здобувачкою науково-теоретично обґрунтовано та доведено необхідність розроблення й

впровадження в освітній процес діагностичного комплексу вивчення стану сформованості творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору, який може використовуватися як складова комплексного обстеження особистісного розвитку цієї категорії школярів; педагогічної технології формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору з огляду на виявлені їх особистісні особливості; методичних рекомендацій із реалізації процесу формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору, що сприятимуть оптимізації їхнього подальшого виховання, а також методичного забезпечення з адаптації культурних об'єктів до потреб людей з інвалідністю по зору.

Результати, отримані авторкою у процесі наукового пошуку, безперечно мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики, що полягає у можливості реалізації розробленої педагогічної технології корекційно-педагогічної роботи в освітньому процесі спеціальних закладів загальної середньої освіти дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушеннями зору; закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням; позашкільних навчальних закладів; музеїв, використовуватись під час вдосконалення існуючих і розробки нових навчальних програм, посібників із комплексної реабілітації та інклюзії осіб із порушеннями зору; в системі підготовки та перепідготовки спеціальних педагогів, асистентів вчителів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження, його висновків обумовлені теоретико-методологічними позиціями наукового пошуку. Одержані авторкою наукові результати відповідають суті та конкретним завданням дослідження, які досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів (теоретичних, емпіричних, математичної статистики). Поставлені завдання дослідження послідовно розкрито у чотирьох розділах роботи. Аналіз означених структурних складових дисертації вказує на системність у дослідженні поставленої мети і продуману завершеність опрацювання

проблеми, теоретичного та науково-практичного обґрунтування стратегічних напрямів використання засобами музейної педагогіки в корекційному освітньому процесі. Висновки до кожного розділу дисертаційної роботи є логічно взаємопов'язаними та такими, що висвітлюють отримані результати, відповідно до поставлених авторкою завдань. Загальні висновки підтверджують своєчасність та актуальність концептуальних положень дисертації, використаних наукових підходів у розв'язанні окресленої проблеми.

Достовірність результатів роботи Петрикіної А.С. підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівнів.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності. Основні наукові положення та результати дослідження опубліковано у 25 публікаціях (22 одноосібних і 3 у співавторстві), із них 1 статтю опубліковано у науковому фаховому виданні, затвердженому МОН України, 1 стаття у науковому періодичному виданні та 1 публікація в колективній монографії опубліковані в державі, яка входить до Європейського Союзу, 1 стаття – у науковому виданні, що входить до наукометричної бази Web of Science Core Collection. Ідеї співавторів у дисертації не використовувалися.

Дисертаційна робота Петрикіної Анни Сергіївни перевірена на унікальність тексту за допомогою онлайн-сервісу пошуку плагіату «Unicheck», за результатами перевірки академічного плагіату не виявлено.

На особливу увагу заслуговує те, що результати дослідження впроваджено в освітній процес п'ятих спеціальних закладів загальної середньої освіти, двох позашкільних навчальних закладів, двох закладів вищої освіти, Дніпропетровського художнього музею та Національного заповідника «Софія Київська», що підтверджено відповідними довідками.

Наукова робота ґрунтується на належній джерельній базі, до складу якої входять наукові та навчально-методичні праці українських і зарубіжних авторів зі спеціальної педагогіки та психології, музеєзнавства, музейної педагогіки, філософії, лінгвістики тощо. Обґрунтованість та достовірність наукових положень підтверджується зазначенням у списку використаних джерел 413 найменувань, з яких 79 – дев'ятьма іноземними мовами.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Даючи оцінку змісту й завершеності дисертаційної роботи відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний зміст дисертації викладено на 311 сторінках, із них основного тексту – 191 сторінка.

Слід відзначити вміння авторки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Теоретичні передумови дослідження проблеми формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору»* та третьому розділі *«Місце та значення засобів музейної педагогіки в освітньому процесі»*.

Авторкою вперше здійснено теоретико-методичний аналіз засад формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору, висвітлено наукові здобутки з досліджуваної проблеми у галузі тифлопедагогіки, представлено широкий аналіз досліджуваної проблеми.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз низки досліджень науковців і практиків сучасного й минулого в галузі тифлопедагогіки та тифлопсихології щодо ваги творчої активності, особливостей її формування у школярів із порушеннями зору.

На позитивну оцінку заслуговує ретельна організація констатувального етапу дослідження, що подано у другому розділі дисертаційної роботи *«Дослідження стану сформованості творчої активності в учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору»*. Авторкою визначені та ретельно виписані критерії (ресурсний, мотиваційний, діяльнісно-поведінковий, синергетичний) з відповідними показниками, що надало дисертантці основу для вибору об'єктивно оцінних діагностичних методик, визначення і характеристики п'ятих рівнів сформованості творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору (низький, знижений, середній, підвищений, високий).

Авторкою детально підібрано діагностичні завдання з урахуванням наявності порушень зору в досліджуваній категорії учнів та визначено спеціальні умови проведення дослідницької роботи.

Цінними надбаннями для практики спеціальної освіти є виявлені й описані дисертанткою особливості становлення та розвитку складових творчої активності («person», «process», «product» та «environment») в учнів підліткового віку з порушеннями зору, які слід враховувати в процесі організації корекційно-виховної роботи з даною категорією учнів. Об'єктивність одержаних результатів підтверджується достатньою репрезентативністю вибірки респондентів: 68 учнів 5–8 класів із порушеннями зору, 43 їх однолітка без порушень зору та 19 педагогів. Виявлені проблеми, отримані в ході констатувального етапу дослідження, кількісні та якісні його результати окреслили перспективу організації й проведення формувального етапу дослідження.

Найбільш вагомим у дисертації за своєю науковою новизною та практичною значущістю, ґрунтовністю внеску в теорію та практику спеціальної освіти є останній, четвертий розділ *«Експериментальна робота з формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору засобами музейної педагогіки»*, в якому авторкою представлено апробований зміст педагогічної технології, музейно-педагогічну програму та результати формувального етапу дослідження.

Розроблена Петрикіною А.С. педагогічна технологія формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору має чітку структуру, ґрунтується на методологічних вимогах, системі принципів та визначених підходів, враховує педагогічні умови й комплексний підхід до формування творчої активності.

Доречно відзначити, що задля досягнення єдиної мети – формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору важливою, на нашу думку, є представлена в четвертому розділі авторська музейно-педагогічна програма, розроблена з урахуванням структури творчої активності, яка відповідає віковим та психосоціальним індивідуальним особливостям досліджуваної категорії учнів, має чітко визначені засоби, форми та методи роботи, щодо формування творчої активності досліджуваної категорії учнів.

Відзначимо розроблений авторкою алгоритм формування творчої активності учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору, що в межах чотирьох модулів: пропедевтично-ресурсного, мотиваційно-цільового, діяльнісно-поведінкового та синергетичного визначає зміст і види діяльності педагога й учнівського колективу.

Представлений дисертанткою аналіз результатів формувального етапу дослідження засвідчив ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і підтвердив ефективність запропонованої авторської педагогічної технології, незаперечні потенційні можливості щодо формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушеннями зору засобами музейної педагогіки, необхідність застосування методичних рекомендацій з адаптації культурних об'єктів до потреб особи з інвалідністю по зору.

Дисертаційна робота виконана у науковому стилі. Текстові рукопису притаманна цілісність та логічна послідовність. Термінологія дисертаційної роботи є загальновизнаною. Виконана робота свідчить про достатній рівень теоретичної та методичної підготовки дисертантки і характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційної роботи Петрикіної А.С. засвідчив їхню повну ідентичність в частині формулювання мети, об'єкту, предмету, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання:

1. Перше зауваження стосується структурування матеріалів роботи. На наш погляд, потребує пояснення представлення та характеристика у третьому розділі такого феномену, як «музейна педагогіка». Доцільно було б цей матеріал надати в перших розділах дисертації.
2. Представлений в роботі діагностичний комплекс вивчення творчої активності учнів 5-8 класів з порушеннями та без порушень зору (Табл.2.1 с.66), на нашу думку, відображає особливості організації діагностичної процедури із зазначенням критеріїв, показників та діагностичних методик. Автором визначається першим ресурсний критерій. Відтак, потребує пояснення визначення мотиваційного критерію творчої активності лише другим, оскільки когнітивні і мотиваційні компоненти є передумовою будь-якої діяльності.
3. Дисертанткою представлено авторська технологія формування творчої активності в учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору (п.4.1). Дисертація безумовно виграла б, якби у ній були представлені пояснення, щодо вибору інтерактивних методів, поданих в технології.
4. У дисертаційній роботі достатньо повно і детально представлено діагностичний комплекс та педагогічну технологію формування творчої активності учнів 5 – 8 класів із порушеннями зору, але на жаль у списку публікацій ці ваші здобутки не представлені. Доцільно видати це у вигляді

цілісних методичних рекомендацій, які поєднували б у собі діагностичний комплекс і технологію формування творчої активності.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Петрикіної А.С. на тему «Формування творчої активності учнів 5–8 класів із порушенням зору засобами музейної педагогіки» за актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблеми, практичним значенням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 (зі змінами), та вимогами пп. 9, 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувачка кафедри
спеціальної освіти, соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Т. Кероленка

Наталія ПАХОМОВА

